

MILLIY-MA’NAVIY QADRIYATLAR ASOSIDA BILISH FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Asqarova Dilorom Qurbonovna

Namangan davlat universiteti Maktabgacha ta’lim metodikasi kafedra dotsenti

Annotatsiya: Mazkur maqolada milliy-ma’naviy qadriyatlar asosida bilish faoliyatini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Ta’lim jarayonida xalq pedagogikasi, urf-odatlar, an’analar, xalq og‘zaki ijodi va milliy merosning o‘quvchilarning intellektual rivojlanishiga ta’siri yoritilgan. Shuningdek, bilish kompetensiyalarini shakllantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalar hamda kompetensiyaviy yondashuvning ahamiyati ilmiy asoslangan. Tadqiqot davomida kuzatish, tahlil, qiyosiy taqqoslash va pedagogik umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Natijada milliy qadriyatlar asosida tashkil etilgan ta’lim o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, ma’naviy dunyoqarashi va bilish faolligini rivojlantirishga xizmat qilishi aniqlandi.

Kalit so‘zlar: milliy qadriyat, bilish faoliyati, pedagogik imkoniyatlar, kompetensiya, xalq pedagogikasi, ma’naviy tarbiya, innovatsion ta’lim, xalq og‘zaki ijodi, kompetensiyaviy yondashuv.

Аннотация: В данной статье анализируются педагогические возможности развития познавательной деятельности на основе национально-духовных ценностей. В образовательном процессе освещается влияние народной педагогики, обычаев, традиций, устного народного творчества и национального наследия на интеллектуальное развитие учащихся. Также научно обосновано значение инновационных педагогических технологий и компетентностного подхода в формировании познавательных компетенций. В ходе исследования использовались методы наблюдения, анализа, сравнительного сопоставления и педагогического обобщения. В результате выяснилось, что образование, организованное на основе национальных ценностей, служит развитию самостоятельного мышления, духовного мировоззрения и познавательной активности учащихся.

Ключевые слова: национальная ценность, познавательная деятельность, педагогические возможности, компетентность, народная педагогика, духовное воспитание, инновационное образование, устное народное творчество, компетентностный подход.

Annotation: This article analyzes the pedagogical possibilities of the development of cognitive activity on the basis of national-spiritual values. In the educational process, the influence of folk pedagogy, customs, traditions, folk oral creativity and national heritage on the intellectual development of students is covered. Also, the importance of innovative pedagogical technologies and a competency approach in the formation of cognitive competencies is scientifically based. During the study, methods of observation, analysis, comparative comparison and pedagogical generalization were used. As a result, it was found that education, organized on the basis of national values, serves to develop independent thinking, spiritual worldview and cognitive activity of students.

Keywords: *national value, cognitive activity, pedagogical opportunities, competence, folk pedagogy, spiritual education, innovative education, folk oral creativity, competency approach.*

KIRISH

Bugungi globallashuv jarayonida yosh avlodni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash va ularda mustaqil bilish faoliyatini rivojlantirish ta’lim tizimining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy ta’lim oldida nafaqat bilim berish, balki o‘quvchilarda milliy o‘zlikni anglash, ma’naviy madaniyatni shakllantirish hamda ijodiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirish vazifasi ham turibdi. Shu nuqtai nazardan, milliy-ma’naviy qadriyatlar asosida bilish faoliyatini rivojlantirish masalasi pedagogika fanining muhim yo‘nalishlaridan biriga aylandi.

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida milliy qadriyatlar va xalq pedagogikasidan samarali foydalanishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilayotgan ta’limda o‘quvchilarning bilish faoliyatini rivojlantirishda xalq og‘zaki ijodi, urf-odatlar, an’analar va ma’naviy merosning pedagogik imkoniyatlari muhim ahamiyat kasb etadi.

Milliy qadriyatlar yoshlarning ma’naviy-axloqiy dunyoqarashini boyitibgina qolmay, ularning tafakkuri, xotirasi, tahliliy fikrlashi va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi. Shu sababli mazkur mavzuni ilmiy jihatdan tadqiq etish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Milliy qadriyatlar va xalq pedagogikasining ta’limdagi o‘rni bo‘yicha ko‘plab ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Jumladan, pedagog olimlar tomonidan milliy tarbiya va ma’naviy qadriyatlarning yosh avlod kamolotidagi o‘rni keng yoritilgan.

Abdulla Avloniy o‘zining pedagogik qarashlarida tarbiya masalasini millat taraqqiyotining asosiy omili sifatida baholagan. Uning fikricha, ta’lim va tarbiya jarayoni milliy ruh va ma’naviy qadriyatlarga tayangan holda tashkil etilishi zarur.

Pedagog olim Nishonboy Xo‘jayev tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda xalq pedagogikasining ta’lim samaradorligini oshirishdagi o‘rni tahlil qilingan. Muallif xalq og‘zaki ijodi namunalaridan foydalanish o‘quvchilarning tafakkurini rivojlantirishini ta’kidlaydi [2].

Shuningdek, Shavkat Mirziyoyev asarlarida yoshlarni ma’naviy barkamol etib tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qayd etilgan. Xususan, “Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi”da milliy qadriyatlarni asrash va yoshlar ongiga singdirish muhim vazifa etib belgilangan [1].

So‘nggi yillarda kompetensiyaviy yondashuvga bag‘ishlangan tadqiqotlarda ham milliy qadriyatlarning bilish kompetensiyalarini rivojlantirishdagi o‘rni alohida e’tirof etilmoqda. Jumladan, pedagog olim Gulchehra Ismoilova kompetensiyaviy ta’lim asosida o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda milliy qadriyatlar samarali vosita ekanligini ta’kidlaydi [3].

Xalq og‘zaki ijodi namunalaridan foydalanish orqali bilish faoliyatini rivojlantirish masalasi ham bir qator ilmiy ishlarda yoritilgan. Ertaklar, maqollar, topishmoqlar va dostonlar

o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashi hamda ijodiy tafakkurini rivojlantirishi ilmiy jihatdan asoslangan [4].

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, milliy-ma’naviy qadriyatlarning pedagogik imkoniyatlarini o‘rganish bugungi kunda ham dolzarbligini saqlab qolmoqda. Biroq bilish faoliyatini kompetensiyaviy yondashuv asosida rivojlantirishda milliy qadriyatlardan foydalanish metodikasini yanada takomillashtirish zarur.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda nazariy va empirik metodlardan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim hamda milliy pedagogika tamoyillari tashkil etdi.

Tadqiqot davomida quyidagi metodlardan foydalanildi:

- pedagogik kuzatish;
- ilmiy-adabiy manbalarni tahlil qilish;
- qiyosiy taqqoslash;
- suhbat;
- pedagogik umumlashtirish;
- statistik tahlil.

Pedagogik kuzatish metodi orqali ta’lim jarayonida milliy qadriyatlar asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlarning o‘quvchilar bilish faoliyatiga ta’siri o‘rganildi. Suhbat metodida o‘qituvchilar va o‘quvchilarning fikrlari tahlil qilindi.

Tadqiqot jarayonida xalq og‘zaki ijodi namunalaridan foydalanilgan darslar hamda an’anaviy usuldagi darslar o‘zaro qiyoslandi. Natijalar milliy qadriyatlarga asoslangan darslarda o‘quvchilarning darsga qiziqishi va mustaqil fikrlash faolligi yuqori bo‘lganligini ko‘rsatdi.

Milliy-ma’naviy qadriyatlarning bilish faoliyatini rivojlantirishdagi ahamiyati

Milliy-ma’naviy qadriyatlar xalqning asrlar davomida shakllangan ma’naviy merosi hisoblanadi. Ular yosh avlodni vatanparvarlik, insonparvarlik, mehnatsevarlik va axloqiy poklik ruhida tarbiyalashda muhim omildir.

Ta’lim jarayonida milliy qadriyatlardan foydalanish o‘quvchilarda quyidagi kompetensiyalarni rivojlantiradi:

1. Mustaqil fikrlash kompetensiyasi - maqollar, rivoyatlar va topishmoqlar asosida tahliliy fikrlash rivojlanadi.
2. Kommunikativ kompetensiya - xalq og‘zaki ijodi asosida tashkil etilgan suhbat va munozaralar nutq madaniyatini oshiradi.
3. Ijtimoiy-faol kompetensiya - milliy qadriyatlar yoshlarni jamiyat hayotida faol bo‘lishga undaydi.
4. Axborot bilan ishlash kompetensiyasi - tarixiy va ma’naviy manbalarni o‘rganish orqali axborotni tahlil qilish ko‘nikmalari shakllanadi.

Xalq pedagogikasida qo‘llanilgan tarbiyaviy usullar bugungi zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashganda ta’lim samaradorligi ortadi. Ayniqsa, interfaol metodlar asosida maqol va hikmatlardan foydalanish o‘quvchilarning bilish faolligini oshiradi.

Xalq og‘zaki ijodining pedagogik imkoniyatlari

Xalq og‘zaki ijodi milliy madaniyatning ajralmas qismi hisoblanadi. Ertaklar, afsonalar, maqollar, topishmoqlar va dostonlar yoshlarning ma’naviy tafakkurini rivojlantiruvchi muhim vositalardir.

Masalan, maqollar orqali:

- mantiqiy fikrlash;
- tezkor xulosa chiqarish;
- hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish;
- axloqiy baholash ko‘nikmalari rivojlanadi.

Topishmoqlar esa o‘quvchilarning tafakkur faolligini oshirib, ijodiy fikrlashini rivojlantiradi. Ertaklar yordamida esa ezgulik va yovuzlik tushunchalari ongli ravishda shakllanadi.

Pedagogik tajribalar shuni ko‘rsatadiki, xalq og‘zaki ijodi asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlarda o‘quvchilarning darsdagi faolligi yuqori bo‘ladi. Chunki milliy ruhdagi materiallar o‘quvchilar uchun qiziqarli va tushunarli hisoblanadi[6].

Kompetensiyaviy yondashuv va milliy qadriyatlar integratsiyasi

Zamonaviy ta’lim tizimida kompetensiyaviy yondashuv asosiy metodologik tamoyil sifatida qaralmoqda. Ushbu yondashuv bilimni amaliy faoliyat bilan bog‘lashni nazarda tutadi.

Milliy qadriyatlarni kompetensiyaviy ta’lim bilan integratsiya qilish quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- o‘quvchilarning hayotiy tajribasini boyitadi;
- bilimlarni amaliyotda qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantiradi;
- ma’naviy va intellektual tarbiyani uyg‘unlashtiradi;
- milliy o‘zlikni anglashni shakllantiradi.

Bunday yondashuv orqali ta’lim jarayoni nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyaviy va rivojlantiruvchi xarakter kasb etadi[5].

Xulosa va tavsiyalar

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, milliy-ma’naviy qadriyatlar asosida tashkil etilgan ta’lim o‘quvchilarning bilish faoliyatini samarali rivojlantiradi. Xalq pedagogikasi va xalq og‘zaki ijodi namunalaridan foydalanish o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodkorlik, muloqot madaniyati va ma’naviy tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi.

Milliy qadriyatlar asosida tashkil etilgan pedagogik faoliyat:

- o‘quvchilarning darsga qiziqishini oshiradi;
- bilish faolligini kuchaytiradi;
- ma’naviy-axloqiy sifatlarni rivojlantiradi;
- kompetensiyaviy ta’lim samaradorligini ta’minlaydi.

Quyidagi tavsiyalarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

1. Ta’lim dasturlariga milliy qadriyatlar asosidagi interfaol metodlarni keng joriy etish.
2. Xalq og‘zaki ijodi namunalaridan foydalanishga oid metodik qo‘llanmalar yaratish.
3. Pedagoglarni milliy pedagogika asosida malaka oshirish kurslariga jalb qilish.

4. Raqamli ta’lim platformalarida milliy-ma’naviy kontentlar ulushini ko‘paytirish.
5. Boshlang‘ich va umumiy o‘rta ta’limda kompetensiyaviy yondashuvni xalq pedagogikasi bilan integratsiya qilish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. - Toshkent: O‘zbekiston, 2022. - 416 b.
2. Xo‘jayev N. Pedagogika nazariyasi va tarixi. - Toshkent: Fan, 2018. - 256 b.
3. Ismoilova G. Kompetensiyaviy yondashuv asosida ta’lim samaradorligini oshirish. - Toshkent: Tafakkur, 2021. - 184 b.
4. Karimov B. Xalq pedagogikasi va yoshlar tarbiyasi. - Samarqand: Zarafshon, 2019. - 210 b.
5. Musurmonova O. Oila ma’naviyati - milliy g‘urur. - Toshkent: O‘qituvchi, 2017. - 156 b.
6. Yo‘ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiyalar asoslari. - Toshkent: O‘qituvchi, 2014. - 240 b.